

SOBRE LA LINGÜÍSTICA MODERNA*

JOSEP ROCA-PONS (†)
Institut d'Estudis Catalans

Començarem aquestes ratlles amb una afirmació que, d'antuvi, pot causar certa estranyesa, però que obeeix a una posició objectiva. Creiem que després del treball ben valuós que hom ha realitzat fins ara en la lingüística catalana, hem d'esforçar-nos ara per posar-nos en contacte amb els problemes que preocupen a la lingüística europea després de Saussure i a la nord-americana després de Bloomfield. I ho hem de fer, és clar, tot pensant en la utilitat que puguin tenir les direccions de la lingüística d'aquests darrers anys en relació amb l'estudi de la nostra llengua. Ultra això i àdhuc amb independència de l'interès que això pugui tenir per a la nostra llengua, ens sembla francament desitjable que la renovació que experimenta avui la lingüística en molts països arribi a casa nostra. Aquestes tendències renovadores tenen, és cert, aspectes positius i negatius, però el més trist és que segueixin gairebé desconegudes entre nosaltres. No es tracta doncs, de seguir íntegrament els postulats i mètodes de cap escola o lingüista, però ens sembla que, si més no, hem de tenir en compte els següents fets.

En primer lloc, la importància que hom dóna als estudis descriptius sobre bases estructurals. És ben sabut que el mot *estructuralisme* ha estat i continua sent un comú denominador per a moltes noves escoles i tendències en la lingüística. Tanmateix, cal reconèixer que la concepció de la llengua com a sistema en el qual els seus elements adquireixen llur valor degut a llurs relacions dins el conjunt ha resultat extraordinàriament fecunda en la investigació científica d'aquests darrers anys, sobretot, certament, en allò que afecta la part més material del llenguatge, ço és, l'estudi dels sons. És veritat, per altra banda, que hom ha arribat a extrems que semblen ben poc acceptables. Per exemple, la manera sovint arbitrària com alguns lingüistes o escoles pretenen interpretar o descriure una llengua, sometent-la, en certa manera, a una mena d'ortopèdia estructural sense tenir en compte la realitat complexa que constitueix qualsevol llengua. També ens semblen inadequats alguns mètodes propis de les ciències exactes que apliquen alguns lingüistes. Un altre tret que ens sembla censurable és el poc aprecí que per a alguns lingüistes moderns mereixen els estudis històrics portats a cap d'acord amb la metodologia positivista o amb la de les escoles que la segueixen abans de sorgir l'estructuralisme modern. Cal tenir en compte que hom pretén de realitzar estudis històrics de base estructural. En aquest sentit, hom parla de l'evolució experimentada pels sistemes lingüístics en una suc-

* A la primavera de 2001 fou localitzat, al servei de documentació i Arxiu de l'IEC, el text "Sobre la lingüística moderna" de Josep Roca-Pons que publiquem ací i que estava destinat al *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, la publicació del qual quedà interrompuda després de 1956. Calculem que el text devia ésser redactat entre 1958 i 1962, Havent romàs inèdit, l'inclouem ací, on serà un nou testimoni de l'afecte que professàvem a Roca-Pons, i un bell record de la seva assídua col·laboració als *ER* en la primera època. (N. del C. de R.)

cessió de plans. Cal reconèixer que l'estructuralisme no ha estat fins ara, en aquest aspecte, tan afortunat en els resultats aconseguits, com en l'aspecte sincrònic. Comptem, però, amb algunes obres teòriques de gran valor, que recullen i tenen més o menys en compte les tendències alludides.¹

Una altra orientació fonamental de la lingüística moderna és, sens dubte, el seu formalisme. Hom pretén, amb raó, d'estudiar i d'establir les categories que ens ofereixen les llengües sense partir de postulats semàntics de caràcter lògic o psicològic o dels models d'altres llengües. Ací ens referim al concepte de forma en un sentit molt ampli, en tant s'oposa, sobretot, a la significació. Un criteri oposat al formal —en qualsevol dels seus aspectes— seria, en l'aspecte gramatical, un criteri semàntic, prenent també aquest mot en un sentit ampli, d'acord amb l'etimologia. Ací l'excés s'ha manifestat en algunes orientacions, sobretot a Nord-Amèrica, que pretenen d'establir les categories alludides per mitjà d'un criteri que anomenem distribucional, sense tenir en compte l'aspecte físic o fisiològic en els sons i la significació quan es tracta de formes gramaticals. Les unitats queden delimitades i establertes, doncs, únicament per llur aparició o relacions en la llengua. En aquest sentit, per exemple, la significació de qualsevol unitat gramatical és igual a la suma de les seves ocurrències possibles en l'ús de la llengua. És ben cert, tal com diu Coseriu,² que el punt més feble de la lingüística nord-americana és la manca d'una sòlida teoria de la significació.

A desgrat de les observacions precedents, l'actual orientació formalista, en qualsevol de les seves manifestacions més importants i ponderades, ens sembla que ofereix a l'especialista criteris i aportacions de gran interès i constitueixen, sens dubte, el nucli de la problemàtica de la lingüística actual.

F. de Saussure, encara que pertany inicialment al positivisme, del qual, per altra banda, no s'aparta totalment, posà en relleu de manera magistral la importància de la llengua com a sistema funcional, en el qual els elements o unitats estan en una relació de solidaritat. Un dels postulats fonamentals de la doctrina saussuriana és la separació del pla sincrònic o descriptiu del diacrònic o històric. Aquesta, com les altres antinòmies del famós autor del *Cours de linguistique générale*, ha estat molt discutida. Hom ha assenyalat, especialment, el caràcter massa radical d'aquestes oposicions, entre les quals figura també la que afecta la llengua com a sistema, per una banda, i la llengua com a realització concreta del sistema, per l'altra. Es tracta de la famosa distinció entre "langue" i "parole", que, potser, podríem traduir en català per llengua i parla. Entre ambdós conceptes, com diu Coseriu, cal destacar el valor de la "norma".³

Hom pot parlar una llengua estrangera, per exemple, de tal manera que hom es fa entendre, però al mateix temps els nadius tenen la impressió que hom no parla d'acord amb les "normes" de la llengua. És, també, característic de la doctrina saussuriana, la seva teoria del signe lingüístic, amb la famosa distinció entre el concepte —o significat— i la imatge acústica —o significat. La unió d'ambdós constitueix el signe lingüístic. Finalment, Saussure ens parla del caràcter essencialment arbitrari del signe lingüístic. La influència de Saussure s'ha deixat sentir de moltes maneres. Si bé l'anomenada escola de Ginebra, formada d'antuvi per alguns dels seus deixebles —entre els quals hi havia figures tan eminents com Ch. Bally, A. Sechehaye, H. Frei, etc.— és el grup que pretén seguir amb més fidelitat les orientacions del mestre de

1. Per exemple, la de A. Martinet *Économie des changements phonétiques. Traité de phonologie diachronique* (Berna, 1955), i la de E. Coseriu *Sincronía, Diacronía e Historia. El problema del cambio lingüístico* (Montevideo, 1958).

2. E. Coseriu, "Substancia y forma de los sonidos", assaig contingut en el llibre *Teoría del Lenguaje y Lingüística General* (Madrid, Gredos, 1955), p. 139.

3. Vegi's l'assaig de E. Cosseriu "Sistema, norma y Habla", contingut en el llibre citat abans.

Ginebra, l'empremta que aquest ha deixat en tota la lingüística europea ha estat considerable. Totes les posicions estructuralistes sorgides després són, en un grau més o menys elevat, un desenrotllament ulterior dels punts de vista bàsics establerts per Saussure.

Tal com dèiem abans, solament l'escola de Praga, fundada pel príncep Trubetzkoy, ha aconseguit una acceptació gairebé unànime entre els filòlegs més aviat formats en el positivisme. El concepte de fonema, com a unitat fònica mínima que pot transcendir en la significació, ha estat considerat com un dels passos més importants que ha donat la lingüística dels darrers anys. L'escola danesa de Hjelmslev no ha obtingut el mateix reconeixement. En realitat, en l'aspecte fònic, les idees de Trubetzkoy i les de Hjelmslev no són essencialment diferents. El darrer, però, ha aplicat un mètode semblant, fins a cert punt, a l'emprat en el terreny dels sons, en les altres parts de la lingüística. Hjelmslev exposa les seves idees fonamentals en la seva obra *Prolegomena to a Theory of Language*, versió anglesa de l'original danès. Hjelmslev parteix de la definició del signe lingüístic de Saussure i distingeix dos plans, el del contingut i el de l'expressió. Per a ell, el signe lingüístic és l'associació d'una forma d'expressió amb una forma del contingut: la substància, tant la fònica com la conceptual, resten fora de la lingüística. Dins de la doctrina hjelmsleviana, de caràcter extremadament formal, el concepte de forma es confon amb el de funció, puix que les unitats establertes, tant en el pla de l'expressió o fònic com en el del contingut, són determinades.

Als Estats Units, la lingüística ha seguit, en molts aspectes, una direcció paral·lela a l'europea, a partir de la publicació de la gran obra de L. Bloomfield *Language* l'any 1933. Tanmateix, hi ha més coincidència que influència entre ambdues direccions. Durant molt de temps, la lingüística americana s'ha desenvolupat d'una manera bastant independent de la europea. L'estructuralisme nord-americà no parteix, com l'europeu, d'un cos de doctrina ambicions i general, sinó que, en realitat, es situa en un pla més modest. Allò que pretenen els seus conreadors és, sobretot, trobar la manera o sistema més convenient i senzill —que sovint, no obstant, resulta molt complicat— per analitzar, agrupar i descobrir les estructures d'un conjunt de "utterances" o expressions concretes. Malgrat, doncs, aquest punt de partida més modest, l'estructuralisme americà s'ha mostrat molt afí, en aspectes metodològics bàsics, a algunes escoles europees, com la de Praga, per exemple. El concepte de forma s'entén entre els americans en un sentit material, o sigui, de caràcter fònic. En aquest aspecte s'oposa a l'orientació més aviat idealista de diferents escoles europees. L'estructuralisme americà s'ha mostrat rigorosament formalista i, tal com hem dit abans, ha pretès prescindir de la significació, concebuda mentalment. És ben sabut que hom tracta d'evitar, entre els lingüistes americans, el perill del "mentalisme". Però darrerament hom pot observar alguns canvis importants en la lingüística americana. Per una banda, el diàleg amb Europa és més freqüent i, per l'altra, s'insinua una reacció contra algunes posicions radicals passades. Finalment, la nova orientació "transformacional", iniciada per Chomsky, ha obert nous camins a la investigació.

Acabo aquestes ratlles breus fent vots perquè sorgeixi entre nosaltres un interès cada vegada més accentuat pels grans problemes de la lingüística moderna i perquè deixem d'actuar com si els principis que ha orientat la investigació entorn la llengua catalana fins ara, fossin els únics valuosos i dignes de tenir en compte.